

Chùa Bút Tháp - Di tích đặc biệt với 4 bảo vật quốc gia

ISSN: 2734-9195 14:34 01/12/2025

Chùa Bút Tháp lưu giữ gần 100 pho tượng gỗ tạc với nhiều tư thế như đứng, ngồi, quỳ với nét mặt sinh động, biểu hiện nội tâm sâu sắc với ý nghĩa Phật giáo cao cả.

Tác giả: **Đặng Việt Thủy**

Chùa Bút Tháp còn gọi là "*Ninh Phúc Tự*". Chùa có ngọn tháp hình cây bút nên gọi chùa Bút Tháp, tọa lạc bên bờ hữu ngạn sông Đuống, thôn Bút Tháp, xã Đình Tổ, thị xã Thuận Thành (cũ), tỉnh Bắc Ninh (xưa là xã Nhạn Tháp, huyện Siêu Loại, tỉnh Bắc Ninh).

Chùa là một trong những danh lam cổ tự nổi tiếng với 4 Bảo vật Quốc gia được lưu giữ và bảo tồn nguyên vẹn đến ngày nay. Chùa có diện tích khoảng 10.000 mét vuông với kiến trúc độc đáo, kết cấu hài hòa với không gian và thiên nhiên xung quanh.

Chùa được xây từ thời vua Trần Thánh Tông (1258 - 1278), khi Hòa thượng Huyền Quang đến tu, ông là một nhà sư giỏi, đỗ tiến sĩ năm 1297 và một trong ba vị Tổ của phái thiền Trúc Lâm (Điều Ngự Giác hoàng Trần Nhân Tông, Thiền sư Pháp Loa và Thiền sư Huyền Quang). Thiền sư Huyền Quang cho xây ngọn tháp cao 9 tầng trang trí hình hoa sen.

Toàn cảnh chùa Bút Tháp chụp từ trên cao. Ảnh sưu tầm.

Đến thế kỷ XVII, chùa đã trở nên nổi tiếng với sư trụ trì là Hòa thượng Chuyết Chuyết (1590 -1644, người tỉnh Phúc Kiến, Trung Hoa, sang Việt Nam năm 1633 và trụ trì ở chùa. Năm 1644, Hòa thượng viên tịch và được vua Lê phong là "*Minh Việt Phổ Giác Quảng Tế Đại Đức Thiền Sư*". Tiếp đó, người kế nghiệp trụ trì chùa Bút Tháp là Thiền sư Minh Hành, học trò xuất sắc của Hòa thượng Chuyết Chuyết.

Chùa Bút Tháp. Ảnh sưu tầm.

Vào thời gian này, Hoàng thái hậu Trịnh Thị Ngọc Trúc (Diệu Viên) đã rời bỏ cung thất, về đây tu hành. Thấy chùa bị hư nát nhiều, bà cùng con gái là công chúa Lê Thị Ngọc Duyên (Diệu Tuệ), xin phép chúa Trịnh Tráng, rồi bỏ tiền của, ruộng lộc ra công đức để trùng tu lại ngôi chùa. Đến năm 1647, chùa mới được làm xong.

Về cơ bản, quy mô và cấu trúc của chùa Bút Tháp hiện nay chính là ngôi chùa được xây dựng trong thời kỳ đó. Chùa có kiến trúc theo kiểu "*nội công, ngoại quốc*". Toàn bộ kiến trúc của chùa gồm 10 nếp nhà nằm trên một trục dài hơn 100 m.

Qua cửa Tam quan, đến gác chuông hai tầng, tám mái.

Tiếp đến là nhà Tiền đường, có hai tượng Hộ Pháp rất lớn. Hai đầu nhà Tiền đường có hai tấm bia đá dựng năm 1647. Nhà Thiêu hương nối Tiền đường với Thượng điện.

Trên xà nhà Thiêu hương có tấm gỗ chạm hình rồng và phượng có niên đại thế kỷ XVII. Ở nhà Thiêu hương có chiếc hương án gỗ chạm cùng niên đại.

Thượng điện dựng trên nền cao hơn 1 m. Xung quanh Thượng điện có lan can bằng đá với 26 bức phù điêu.

Gian giữa Thượng điện có 3 pho tượng Tam thế đẹp, với hai hương án bằng gỗ, đều được chạm khắc vào thế kỷ XVII. Hai gian bên có khá nhiều tượng.

Tượng cổ Quan Âm "*Thiên thủ thiên nhãn - nghìn mắt nghìn tay*" tại chùa Bút Tháp. Ảnh sưu tầm.

Đáng chú ý là tượng Quan Âm "*Thiên thủ thiên nhãn - nghìn mắt nghìn tay*" nổi tiếng do nhà điêu khắc họ Trương tạc năm 1656. Tượng có chiều ngang là 2.1m, chiều cao 3.7m, dày 1.15m. Gọi là tượng Phật Quan Âm nghìn tay nghìn mắt vì tượng có tất cả 11 đầu, 954 cánh tay nhỏ và 46 tay lớn, dài ngắn khác nhau vươn cao như ánh hào quang, đặt trên một tòa sen rồng đội và có dáng hành đạo, thư thái. Đây được xem như một tác phẩm nghệ thuật bằng gỗ độc nhất vô nhị mang nhiều ý nghĩa về Phật giáo.

Chi tiết tượng cổ Quan Âm "*Thiên thủ thiên nhãn - nghìn mắt nghìn tay*" tại chùa Bút Tháp. Ảnh sưu tầm.

Bức tượng này là một trong những tác phẩm tiêu biểu nhất của nền văn hóa và nghệ thuật Việt Nam, đánh dấu mốc cho sự phát triển của tinh thần dân tộc. Bức tượng được Thủ tướng Chính phủ công nhận là Bảo vật Quốc gia trong đợt đầu tiên năm 2012.

Cạnh tượng **Phật bà Quan Âm** "*nghìn mắt nghìn tay*" là bộ Phật Tam thế gồm ba pho tượng: Phật A di đà chủ trì quá khứ, Phật Thích ca Mâu ni chủ trì hiện tại và Phật Di lặc chủ trì tương lai.

Bộ tượng Tam Thế Phật tại chùa Bút Tháp. Ảnh sưu tầm.

Các pho tượng ngồi theo tư thế nhập thiền trên tòa sen. Bên dưới là bệ tượng hình khối vuông, thắt ở giữa với kết cấu ước lệ ba tầng, Bộ tượng mang ý nghĩa tâm linh to lớn, thể hiện sự phát triển nghệ thuật tạo hình điêu khắc Phật giáo ở vùng châu thổ Bắc Bộ. Bộ tượng tạo cho người hành lễ, người xem gần hơn với thế giới Phật giáo, đồng thời tạo cho người xem cảm nhận về vẻ đẹp của mỹ thuật Phật giáo độc đáo mà bộ tượng Tam thế Phật mang lại.

Chạm khắc trên tòa Cửu phẩm liên hoa tại chùa Bút Tháp. Ảnh sưu tầm.

Chùa Bút Tháp còn lưu giữ nhiều hương án cổ, trong đó có hương án đặt trong Thượng điện là tiêu biểu nhất. Nét độc đáo của hương án này không chỉ nằm ở sự đồ sộ, chạm khắc tỉ mỉ, tinh xảo mà còn độc đáo về chủ đề, đề tài trang trí, đặc biệt là các chi tiết trang trí đề tài hình tượng rồng.

Từ Thượng điện, một chiếc cầu đá có ba nhịp uốn cong dẫn đến ngôi nhà gọi là Tích Thiện am. Trên cầu cũng có 12 bức phù điêu đá chạm chim muông hoa lá. Tích Thiện am là một nhà có tầng mái.

Trong Tích Thiện am có cây Cửu Phẩm Liên Hoa, là một tháp bằng gỗ 9 tầng, 8 mặt, có thể quay tròn quanh một trục, có gắn tượng Phật và chạm những cảnh dân gian hay lấy đề tài trong Phật thoại. Cửu Phẩm Liên Hoa tại chùa Bút Tháp là một trong những tòa tháp đẹp nhất của Việt Nam.

Chùa Bút Tháp. Ảnh sưu tầm.

Phía sau Tích Thiện am là ba nếp nhà song song nhau thành hình chữ Tam. Phía trước là nhà trung, nơi hội họp của các nhà sư. Giữa là nhà phủ thờ, có tượng của Thái hậu Trịnh Thị Ngọc Trúc, công chúa Lê Thị Ngọc Duyên và quận chúa Trịnh Thị Ngọc Cơ là những người đã góp công để xây dựng chùa vào thế kỷ XVII.

Ở đây còn có tấm bia dựng dựng năm 1714. Cuối cùng là nhà Hậu đường, bày tượng Tổ các đời, trong đó có tượng Tổ thứ hai là Thiền sư Minh Hành. Xưa kia chùa có hai dãy hành lang, mỗi bên 26 gian, nay chỉ còn năm gian bên phải,

dùng để chứa ván in kinh.

Phía ngoài hành lang, bên trái là nhà Tổ đệ nhất, có tượng của Thiền sư Chuyết Chuyết, viên tịch năm 1644. Ở đây có tấm bia dựng năm 1646 nói về việc Thái hậu Trịnh Thị Ngọc Trúc xin chúa Trịnh Tráng cho xây dựng chùa, và tấm bia dựng năm 1647 nói về tiểu sử của Thiền sư Chuyết Chuyết.

Gần nhà Tổ đệ nhất, có một giếng nhỏ, thành giếng bằng đá tạc hình những cánh sen.

Chùa Bút Tháp. Ảnh sưu tầm.

Chùa Bút Tháp có nhiều tháp. Ngôi tháp đẹp nhất là tháp Bảo Nghiêm thờ Thiền sư Chuyết Chuyết. Đây cũng là một trong những công trình lâu năm nhất tại chùa được xây từ năm 1647 thời vua Lê Chân Tông. Tháp có cửa chính quay về hướng Nam. Đỉnh tháp là ngọn bút trông giống như cây bút khổng lồ vươn thẳng tới trời cao.

Trong tháp có tượng Thiền sư Chuyết Chuyết. Tháp cao 13,05 mét, năm tầng với một phần đỉnh xây bằng đá xanh; ngoài tầng đáy rộng hơn với mái hiên nhô ra; bốn tầng trên gần giống nhau, mỗi cạnh rộng 2 m. Năm góc của 5 tầng có 5 quả chuông nhỏ. Lòng tháp có một khoang tròn đường kính 2,29 m.

Ngoài kỹ thuật xây dựng đá, phần bệ tượng được bao quanh bằng hai vòng tường cấu tạo bằng cột và lan can. Riêng ở tầng dưới cùng của toà tháp này có mười ba bức chạm đá với lấy đề tài chủ yếu là các con thú. Tháp thể hiện tài ghép đá và nghệ thuật điêu khắc tinh xảo, tuyệt vời của người thợ Việt Nam xưa.

Hành lang chùa Bút Tháp. Ảnh sưu tầm.

Tháp Tôn Đức sau chùa cũng xây bằng đá, dựng năm 1660, cao 10 m, có 5 tầng. Trong tháp có tượng thờ Thiền sư Minh Hành. Trên các mặt tháp Tôn Đức có một số ký được khắc vào các năm khác nhau của các thế kỷ XVII và XVIII, nói về tiểu sử Thiền sư Minh Hành, công chúa Ngọc Duyên và về ruộng đất được cúng vào chùa.

Như đã trình bày, bên cạnh giá trị lịch sử, kiến trúc, chùa Bút Tháp hiện đang lưu giữ 4 nhóm Bảo vật Quốc gia là: tượng Phật bà Quan Âm nghìn mắt nghìn tay được công nhận năm 2012, ba pho tượng Tam thế Phật, tòa Cửu Phẩm Liên Hoa, Hương án, cũng được công nhận Bảo vật Quốc gia năm 2020. Các bảo vật đều được tạo tác từ thế kỷ XVII trên chất liệu gỗ.

Chùa Bút Tháp còn lưu giữ gần 100 pho tượng gỗ tạc với nhiều tư thế như đứng, ngồi, quỳ với nét mặt sinh động, biểu hiện nội tâm sâu sắc với ý nghĩa Phật giáo cao cả. Cùng với điêu khắc gỗ, chùa còn có trên 50 bức chạm đá phong phú hình chim, thú, hoa, cây... với hình khối rõ ràng, tinh tế.

Với những giá trị độc đáo, chùa Bút Tháp được xếp hạng Di tích Quốc gia từ năm 1962, đến năm 2013 được Thủ tướng Chính phủ xếp hạng **Di tích Quốc**

gia đặc biệt.

Chùa Bút Tháp là một trong những ngôi chùa danh tiếng vào bậc nhất Việt Nam.

Tác giả: **Đặng Việt Thủy**